

Jacek Pyżalski

Jasna strona – partycypacja i zaangażowanie dzieci i młodzieży w korzystne rozwojowo i prospołeczne działania

---

Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka 16/1, 288-303

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jasna strona

– partycypacja i zaangażowanie dzieci i młodzieży w korzystne rozwojowo i prospołeczne działania

Jacek Pyżalski – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Spis zagadnień

- 289 Pozytywne aspekty funkcjonowania młodych ludzi
- 289 Co widzimy? – od zagrożeń do szans
- 291 Zaangażowanie w działania pozytywne jako czynnik chroniący
- 293 Dobrostan dzieci i młodzieży w kontekście wartości i celów życiowych
- 293 Pozytywna aktywność online
- 297 Przemoc vs dobre relacje w gronie rówieśniczym
- 298 Zaangażowanie w wolontariat
- 299 Jak wspierać pozytywne zaangażowanie dzieci i młodzieży?
- 301 Bibliografia

Pozytywne aspekty funkcjonowania młodych ludzi

Co widzimy? – od zagrożeń do szans

Zrealizowano i cały czas prowadzi się wiele badań skoncentrowanych na problematyce funkcjonowania dzieci i młodzieży. Często są one zaprojektowane tak, że podejmują określone problemy, rozumiane jako ryzyko lub zagrożenie. Dzieje się tak w przypadku raportów dotyczących przemocy, używania substancji psychoaktywnych, uzależnienia od internetu czy innych równie negatywnie ocenianych zjawisk. Często także w badaniach tego typu, obok zainteresowania zaangażowaniem się młodych ludzi w takie negatywne zjawiska, skupiamy się na tzw. czynnikach ryzyka, czyli czynnikach, które sprawiają, że są oni bardziej narażeni na takie negatywne zaangażowanie (Ostaszewski, 2014).

Nawet jednak, kiedy badania naukowe są zaprojektowane w szerszej perspektywie i uwzględniają także „pozytywną stronę”, to upowszechnianie ich wyników i dotycząca ich dyskusja często koncentrują się głównie na tych elementach, które zdają się sugerować, że dominują problemy wymagające natychmiastowych i zdecydowanych działań. W takim medialnym dyskursie (choć czasami naukowym także) istnieje tendencja do przedstawiania pojedynczych, ekstremalnych sytuacji jako egzemplifikacji typowego zaangażowania młodych ludzi w zachowania ryzykowne. Tak było przykładowo z problemem cyberprzemocy, gdzie kilka skrajnych wydarzeń, które doprowadziły do katastrofalnych skutków w postaci poważnych konsekwencji dla ofiar, było przedstawiane jako przypadki typowe, ukazujące obraz cyberprzemocy, a nawet szerzej – obraz wykorzystania internetu przez dzieci i młodzież (Pyżalski, 2012). Rzeczywistość jest jednak odmienna – większość sytuacji o charakterze cyberprzemocy ma charakter zdecydowanie mniej poważny, a angażuje się w nie czy doświadcza ich zdecydowanie mniej młodych internautów (Pyżalski, 2012). Podobna sytuacja dotyczyła problemu tzw. Niebieskiego wieloryba – rzekomej gry-łańcuszka funkcjonującej na portalach społecznościowych, która miała przywędrować do Polski z rosyjskiego internetu i sprawiać, że młodzi internauci powszechnie będą popełniać samobójstwa, zachęceni przez nieznanego „opiekuna” z internetu (Napiórkowski, 2017). W rzeczywistości jednak to zjawisko okazało się mieć charakter marginalny i w dużym stopniu zostało wykreowane przez media. W tym przypadku warto pamiętać, że – jak wskazuje twórca teorii moralnej paniki Stanley Cohen – kumulatywny efekt medialnego nagłośnienia pojedynczych niszowych wydarzeń sprawia, iż zaczynają one być naśladowane (Cohen, 2002).

Oczywiście zajmowanie się zachowaniami problemowymi czy ryzykownymi jest bardzo istotne z perspektywy pedagogicznej, jednak w obecnie dominującym podejściu niesie ze sobą kilka kluczowych konsekwencji.

Po pierwsze, nadmierna koncentracja na zachowaniach ryzykownych i czynnikach ryzyka odwraca naszą uwagę od pełnego zakresu funkcjonowania młodych ludzi – czyli całego szerokiego obszaru działania o neutralnym bądź pozytywnym charakterze. To, co robi mniejszość populacji, zaczyna być więc traktowane jako obraz całej populacji, tworząc wokół młodych ludzi niekorzystny klimat społeczny (Ostaszewski, 2014). Może to prowadzić i często prowadzi do przeniesienia myślenia o zachowaniach ryzykownych czy problemowych młodych ludzi na myślenie o młodych ludziach jako problemie, z którym należy sobie poradzić. Warto tu podkreślić, że tego typu podejście w szczególnym stopniu dotyczy młodych ludzi w okresie dojrzewania (Ostaszewski, 2014). Większość przytaczanych

tutaj wyników badań dotyczy zresztą funkcjonowania młodych ludzi w tym okresie rozwojowym. Tendencja do koncentracji na negatywach przejawia się w dwóch sferach – naukowej i praktycznej. Jeśli idzie o obszar nauki, to wyraźnie widoczna jest dysproporcja w liczbie projektów badawczych kładących nacisk na rozpoznanie negatywnej strony funkcjonowania młodych ludzi i tych koncentrujących się na jasnej stronie. Znacząco więcej jest tych pierwszego rodzaju – tym samym o zaangażowaniu młodych ludzi w działania pozytywne wiemy dużo mniej. Łatwo się o tym przekonać, poszukując danych naukowych na temat jasnej strony funkcjonowania młodych ludzi. Weźmy choćby przykład problematyki nieformalnej pomocy koleżeńskiej, której udzielają sobie uczniowie (np. w nauce czy w przypadku problemów osobistych). Niewątpliwie działania takie istnieją – jednak nasza wiedza na temat ich rozpowszechnienia czy uwarunkowań jest bardzo ograniczona. Wiemy sporo o przemocy rówieśniczej – jednak o tym, jak młodzi ludzie jako ofiary czy świadkowie skutecznie sobie z nią radzą, wiemy znacznie mniej. Badania wskazują także, że spora część młodych ludzi nie używa substancji psychoaktywnych – jednak dane o mechanizmach takiego stanu rzeczy i motywacji tych młodych ludzi są znikome.

W projekcie naukowym EU Kids Online w samym tytule mówi się o ryzykach (*risks*) i możliwościach pozytywnego wykorzystania sieci (*opportunities*). Same badania, a już z pewnością oddźwięk ich wyników w mediach, są jednak bardziej skoncentrowane na negatywnej stronie wykorzystania internetu. Oczywiście taki stan rzeczy wpływa na proporcje tematycznej aktywności promujących wyniki badań, np. wystąpień konferencyjnych, czy publikacji.

Po drugie, brak wiedzy i tendencja do myślenia o młodych ludziach głównie w kategoriach ryzyka przekłada się na działania profesjonalne w obszarze wychowania i profilaktyki. Prowadzi się głównie działania przeciwdziałające czemuś, np. walczące z dopalaczami czy cyberprzemocą.

Coraz częściej pojawiają się jednak tendencje do innego rozkładania akcentów w obszarze działań praktycznych. Dobrą ilustracją takiej przemiany są wieloletnie, ewoluujące działania Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę (FDDS; dawniej Fundacja Dzieci Niczyje) w obszarze bezpiecznego użytkowania nowych mediów przez młodych ludzi. Inicjujące tę

działalność aktywności rozpoczęte ponad dekadę temu koncentrowały się prawie wyłącznie na ryzyku związanym z korzystaniem z sieci – dotyczyło to zarówno prowadzonych przez tę fundację badań, jak i kampanii społecznych oraz działań edukacyjnych skierowanych i do młodych ludzi, i do nauczycieli oraz rodziców. Dobrym przykładem były tu badania dotyczące molestowania seksualnego małoletnich w sieci („Nie wiesz, kto jest po drugiej stronie”). Ostatnie trzy lata to czas radykalnej zmiany – konstruktywne i pozytywne działania młodych ludzi z wykorzystaniem internetu stały się ważnym obszarem zainteresowania fundacji, która promuje je, często umożliwiając samym młodym ludziom wypowiedzi i prezentacje własnych dokonań. Przykładem może być tutaj Digital Youth Forum, gdzie młodzi ludzie robiący za pomocą Sieci coś dobrego dla siebie lub innych prezentowali swoje działania innym młodym ludziom w krótkich wystąpieniach, które zostały nagrane i udostępnione (www.digitalyouth.pl). Podobną filozofią kieruje się Program Wieloaspektowej Uniwersalnej Profilaktyki Agresji Elektronicznej Adresowanej do Szkół Gimnazjalnych (NCBIR/IS-2/31/NCBR/2015). W programie tym występuje cały moduł oświecony inspirowaniu młodych ludzi do pozytywnych działań online oraz konstruktywnych reakcji w przypadku kiedy są oni świadkami cyberprzemocy wobec innej osoby. Taka ewolucja poglądów i działań jest jednak rzadkością, kiedy spojrzymy na większość programów nakierowanych na zapobieganie negatywnym zjawiskom funkcjonowania młodych ludzi online czy walkę z nimi. Oczywiście byłoby błędem niedoceniać dorobku fundacji i stowarzyszeń, które od wielu lat prowadzą przynajmniej częściowo działania mieszczące się w postulowanym w tym rozdziale modelu. Do takich organizacji należą m.in. Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności czy Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (choćby w obszarze programu Youngster wspierającego naukę języka angielskiego na terenach defaworyzowanych).

Po trzecie, wnioski na temat zaangażowania młodych ludzi w zachowania ryzykowne są często wyciągane na podstawie wyników badań o wątpliwej metodologii lub nadinterpretacji wyników badań poprawnie zrealizowanych. W wielu mocno upublicznianych badaniach mamy do czynienia z niereprezentatywnymi próbami (np. z badań

internetowych, gdzie w link do badania klika każdy, kto go napotka) lub niemiernodajne wskaźniki, czyli np. takie, gdzie pyta się młodych ludzi, czy kiedykolwiek spotkali agresywne treści w internecie. Tego typu wskaźniki nie dają możliwości rozróżnienia między ryzykiem poważnym a niewielkim, mieszając zjawiska poważne z tymi o marginalnym znaczeniu i szkodliwości. Takie mechanizmy sprawiają, że o ryzykownych zachowaniach młodych ludzi wiemy mniej albo ich obraz jest zniekształcony – najczęściej w kierunku nadinterpretacji wskazującej na większą niż w rzeczywistości powagę i częstotliwość występowania poszczególnych zjawisk. Dane te *a priori* traktuje się jako potwierdzające tezę o złej kondycji współczesnych młodych ludzi, co prowadzi do stworzenia swoistego rynku edukacyjnego zdominowanego przez osoby mówiące nauczycielom i rodzicom o przesadzonych zagrożeniach. Dyskurs ten mógłby zostać podważony, gdyby profesjonalści praktycy byli częściej krytycznymi odbiorcami wyników badań i umieli ocenić ich wiarygodność. Wiadomo jednak, że przynajmniej w masowym ujęciu z takim krytycyzmem nie mamy do czynienia – wymagałby on bowiem czasu na zapoznanie się z metodologią pozyskania danych, z którymi profesjonalista ma do czynienia, oraz wiedzą metodologiczną niezbędną do oceny takiej metodologii. Teoretycznie mogliby oni dokonywać także własnych diagnoz – dotyczących bezpośrednio tych, z którymi pracują – takie działania jednak wymagają jeszcze wyższych kompetencji oraz możliwości ich praktycznej realizacji. W rzeczywistości zatem jest tak, że diagnoza sytuacji, na podstawie której działają profesjonalści (nauczyciele, profilaktycy, edukatorzy), bazuje na „ruchomych piaskach” wiedzy potocznej, medialnej oraz naukowej – o różnej jakości. Dobrą ilustracją są tutaj dosyć bezrefleksyjne działania prowadzone choćby w przypadku przywołanego już wcześniej „Niebieskiego wieloryba”. Podejmowane działania bazujące na takiej wiedzy nie mogą być zatem podstawą w pełni mądrych i refleksyjnych działań wychowawczych i profilaktycznych. Oczywiście na obecnym etapie wciąż brakuje nam populacyjnych badań, których wyniki stanowić mogłyby wiarygodne potwierdzenie stawianych tu tez na temat źródeł wiedzy wykorzystywanej przez profesjonalistów jako podstawa działań praktycznych – jednak wieloletnie obserwacje

dotyczące różnych zjawisk pozwalają te tezy w znacznym stopniu przyjąć.

Przedstawiony tutaj tekst nie jest oczywiście globalną krytyką zajmowania się negatywnymi aspektami funkcjonowania dzieci i młodzieży *per se*. Powinien być on raczej traktowany jako głos w dyskusji za bardziej zaznaczonym zajmowaniem się pozytywną stroną tego funkcjonowania na różnych poziomach – zarówno tych związanych z diagnozą sytuacji, jak i implementacji konkretnych oddziaływań wychowawczych i profilaktycznych, tak by nie były one nastawione jedynie na walkę z negatywnymi zjawiskami, ale częściej także na wspieranie częściowej zaangażowania o charakterze pozytywnym.

Zaangażowanie w działania pozytywne jako czynnik chroniący

Lata 70. i 80. XX wieku to okres, kiedy rozpoczęto nowy obszar badań funkcjonowania dzieci i młodzieży. Zaczęto wtedy – obok eksplorowania tych czynników, które zaburzają rozwój, prowadząc często do pojawienia się zachowań ryzykownych – poszukiwanie takich czynników, które wspierają rozwój pozytywny, prawidłowy (Ostaszewski, 2014). Stanowiło to podwaliny stworzenia koncepcji *resilience* (odporności), która w centrum zainteresowania postawiła pozytywny rozwój i wspierające go czynniki. Jak wskazuje Ostaszewski (2014), polski badacz zjawiska, termin *resilience* został przeniesiony do nauk społecznych z fizyki, gdzie oznaczał odporność materiału na oddziaływanie czynników zewnętrznych. W kontekście nauk społecznych będziemy mówić o odporności mimo niekorzystnych czynników środowiskowych czy jednostkowych (Ostaszewski, 2014).

Zimmerman (2013) – wieloletni badacz konstruujący i wykorzystujący koncepcję *resilience* – wskazuje na jej najistotniejsze elementy. Teoria ta koncentruje się na tym, dlaczego niektórzy młodzi ludzie mimo niekorzystnych czynników rozwojowych, w których się znajdują, rozwijają się prawidłowo. Istotne są tutaj społeczne i indywidualne czynniki, które sprawiają, że mimo występowania czynników ryzyka nie okazują się one decydujące. Generalnie czynniki chroniące można podzielić na dwa

rodzaje, tj. zasoby zewnętrzne (np. wsparcie rodziców i innych dorosłych, programy rówieśnicze, pozytywna kultura rówieśnicza) oraz zasoby osobiste pozwalające wykorzystać zasoby zewnętrzne (np. poczucie własnej wartości; Zimmerman, 2013). Generalnie teorie leżące u podłoża wyjaśniania, jaki jest mechanizm interakcji czynników chroniących i ryzyka w kontekście funkcjonowania młodych ludzi, są bardzo zróżnicowane i wskazują na wiele potencjalnych mechanizmów (Ostaszewski, 2014).

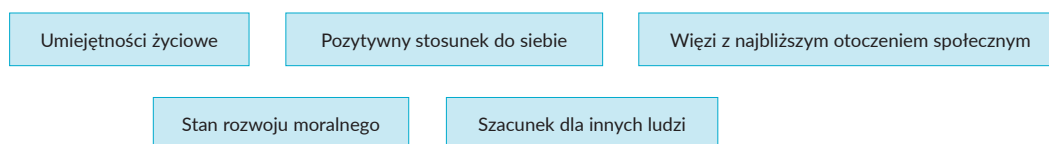
Warto tutaj zwrócić uwagę na potencjał koncepcji *resilience*, a w szczególności możliwości jej zastosowania w odniesieniu do rozwoju rozumianego jednoznacznie w sposób pozytywny – tj. w takich sytuacjach, gdzie w życiu młodego człowieka nie występują silne czynniki ryzyka. Także w takich sytuacjach występowanie czynników pozytywnych, salutogennych będzie sprzyjać rozwojowi, który w tym kontekście może oznaczać funkcjonowanie ponadprzeciętne. To ostatnie rozumienie nie jest jeszcze szczególnie rozpowszechnione i wymaga dalszych badań. Ich obecny niedostatek wpisuje się zresztą w opisaną wyżej tendencję słabszego zainteresowania naukowców prawidłowościami rozwojowymi dzieci funkcjonujących w sposób niezaburzony. Brakuje nam pogłębionej wiedzy o tym, co robić, by ci rozwijający się prawidłowo mogli rozwijać się jeszcze lepiej – znacznie więcej wiemy za to o zaburzeniach rozwoju.

W tym kontekście Ostaszewski przywołuje koncepcję pozytywnego rozwoju dzieci i młodzieży. Jeden z pionierów tej koncepcji, Richard Lerner, wskazuje, że wyrasta ona z ostatniej fazy badań dotyczących okresu dojrzewania, charakteryzującej się koncentracją na systemowym podejściu do rozwoju, zainteresowaniu aplikacyjnymi rozwiązaniami i współpracą z praktykami oraz koncentracją na salutogennych aspektach rozwoju (Lerner, 2005).

Warta przywołania jest tutaj koncepcja pozytywnego rozwoju opracowana przez Lenera i in. (za: Ostaszewski, 2014). Wskazuje ona na pięć istotnych i uzupełniających się obszarów (rys. 1). Zawierają one następujące składowe:

- **Umiejętności społeczne** – niezbędne w prawidłowym radzeniu sobie w nauce szkolnej i później w pracy zawodowej;
- **Pozytywny stosunek do siebie** – związany z poczuciem własnej skuteczności i samoakceptacją;
- **Więzi z najbliższym otoczeniem** – rozumianym jako rodzina i rówieśnicy, także w kontekście funkcjonowania w grupach formalnych i nieformalnych;
- **Stan rozwoju moralnego** – umożliwiający etyczne funkcjonowanie, internalizację norm oraz aksjonormatywny osąd w zakresie własnego postępowania;
- **Szacunek dla innych ludzi** – przejawiający się odpowiednim poziomem empatii i dobrymi relacjami z innymi.

Rysunek 1. Koncepcja pozytywnego rozwoju Lenera

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ostaszewski (2014).

Według założeń teorii pozytywnego rozwoju młodzi ludzie o wysokich kompetencjach w uwzględnionych obszarach z jednej strony wykazują wysoki poziom funkcjonowania społecznego i partycypacji w życiu społecznym, z drugiej zaś rzadziej podejmują zachowania ryzykowne (Ostaszewski, 2014).

Warto zatem przyrzeć się wybranym wynikom badań dotyczących pozytywnego funkcjonowania dzieci i młodzieży w Polsce.

Dobrostan dzieci i młodzieży w kontekście wartości i celów życiowych

Dobrostan jest dość szerokim i niejednoznacznie definiowanym pojęciem bazującym na pozytywnej definicji zdrowia Światowej Organizacji Zdrowia (Oleś, 2010). Definicja ta „określa zdrowie jako dobrostan w wymiarze fizycznym, społecznym i psychicznym. Akcent z modelu zdrowia biologicznego został przesunięty na model biopsychospołeczny, w ramach którego ocenia się dobrostan, i co za tym idzie – jakość życia jednostki” (Oleś, 2010, s. 212). W tej części rozdziału zostaną przedstawione oczywiście jedynie wybrane wskaźniki tak szeroko rozumianego dobrostanu.

Kiedy przeanalizujemy wyniki badań deklarowanych wartości etycznych młodych ludzi w Polsce, stwierdzimy, że jako najbardziej powszechne od lat 90. XX wieku podawane są istotne wartości uniwersalne. Potwierdzają to badania CBOS realizowane w modelu podłużnym wskazujące, że najważniejsze cele młodzieży to miłość i przyjaźń, udane życie rodzinne oraz ciekawa praca związana z zainteresowaniami. W najnowszym badaniu z 2013 r. na te cele wskazało, odpowiednio, 49, 48 i 41% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Cele związane z udanym życiem rodzinnym i przyjaźnią są istotnie częściej wskazywane przez dziewczyny. Jednocześnie rzadziej wybierane były cele związane z indywidualną przyjemnością i sukcesem. Przykładowo, jedynie 15% badanych wskazało jako cel życie barwne, bogate pod względem towarzyskim (Boguszewski, Kowalczyk, 2014).

Najnowsza tura badania HBSC przeprowadzona w naszym kraju wskazuje na stosunkowo wysoki poziom zadowolenia z życia polskich uczniów. Powyżej 33% z nich deklaruje bardzo wysokie zadowolenie z życia, 47% oceniło swoje zadowolenie z życia jako średnie, a co piąty nastolatek nie jest zadowolony ze swojego życia. Należy tu odnotować, że w porównaniu z wcześniejszymi badaniami HBSC poziom zadowolenia z życia polskich uczniów, szczególnie tych młodszych, poprawił się (Mazur, 2014; Zawadzka, 2014).

W kontekście młodych ludzi szczególnie istotne jest funkcjonowanie w środowisku szkolnym. Około 45% uczniów szkół ponadgimnazjalnych wskazuje, że w szkole

często czuje się doceniana i osiąga sukcesy (powyżej 4 pkt na skali siedmiostopniowej).

Kluczowe dla dobrostanu uczniów są relacje z nauczycielami, w szczególności z wychowawcą. Ważne w tym kontekście jest zatem to, jak uczniowie oceniają swoich nauczycieli (Kalka, Feliksiak, 2014). Według respondentów ze szkół ponadgimnazjalnych wychowawca szanuje uczniów (86%), jest mądry i ma dużą wiedzę (79%) oraz stawia sprawiedliwe oceny (75%). Nawet kiedy uwzględnimy wskaźniki dotyczące negatywnych działań wychowawcy (upokarza, obraża uczniów – 14%, gnębi uczniów, których nie lubi – 13%), to i tak obraz nauczycieli przedstawiany przez uczniów jest jaśniejszy niż jego codzienna stereotypowa wizja.

Wskaźnikiem dobrostanu może być także nieużywanie lub jedynie sporadyczne używanie substancji psychoaktywnych. Warto zwrócić uwagę, że rozpowszechnienie wielu zachowań ryzykownych w percepcji uczniów szkół ponadgimnazjalnych wykazuje tendencją spadkową. Podobnie, choć ta tendencja nie jest już tak wyraźna, wygląda sprawa z używaniem narkotyków na terenie szkoły (odpowiednie odsetki to 45% i 65%). W badaniach z roku 2013 nieliczni uczniowie wskazują, że picie alkoholu na terenie szkoły jest częste lub bardzo częste (łącznie 13%). Na wymuszanie pieniędzy lub innych cennych rzeczy wskazuje 2–3% badanych, podobnie zresztą jak na groźenie nauczycielom (Kalka, Feliksiak, 2014). Badania HBSC wskazują, że tytoniu nie pali wcale prawie 88% młodych ludzi w wieku 11–15 lat (Kowalewska, 2014).

Pozytywna aktywność online

W szczególny sposób warto przyjrzeć się funkcjonowaniu młodych ludzi online. Ten obszar wydaje się budzić szczególnie emocje oraz jest wskazywany potocznie jako szczególnie problemowy i – co najważniejsze – rozumiany jako przyczyna problemów.

W tym rozdziale zajmiemy się jednak zaangażowaniem młodych ludzi online od strony pozytywnej, wskazując na początku na naukowe próby typologii takiego zaangażowania dzieci i nastolatków online, które jest prorozwojowe i prospołeczne.

Warto jako podstawę dla naszych rozważań zaprezentować krótko typologię, która miała zastosowanie w dużych badaniach używania internetu przez europejskie dzieci i nastolatki – EU Kids Online (rys. 2).

Rysunek 2. Typologia pozytywnego wykorzystania internetu przez dzieci i młodzież EU Kids Online

Odbiorca	Uczestnik	Aktor
Edukacja		
Zasoby edukacyjne	Kontakt z innymi osobami o podobnych zainteresowaniach	Samodzielnie inicjowana i wspólna nauka
Udział i zaangażowanie obywatelskie		
Globalne informacje	Wymiana informacji pomiędzy zaangażowanymi osobami i grupami	Konkretne formy społecznego zaangażowania
Kreatywność / wyrażanie siebie		
Różnorodność materiałów źródłowych / inspiracji	Zaproszenia do zaangażowania / wyrażania siebie	Treści tworzone przez użytkowników
Tożsamość i związki społeczne		
Treści poradnicze dotyczące zdrowia / problemów osobistych	Relacje / komunikacja z innymi	Ekspresja siebie

Źródło: Livingstone, Haddon (2009).

W typologii tej uwzględniono trzy istotne role, które może odgrywać internauta:

- rolę odbiorcy treści zamieszczonych w internecie,
- rolę uczestnika (wtedy, gdy kontaktuje się z innymi osobami online),
- rolę aktora (gdy sam inicjuje i podejmuje określone aktywności).

Szanse wynikające z tych ról mogą pojawić się w czterech obszarach, jakimi są: edukacja, udział i zaangażowanie obywatelskie, kreatywność i wyrażanie siebie oraz tożsamość i związki społeczne.

Rola odbiorcy jest zbliżona do tej, którą internauta odgrywał w przypadku mediów tradycyjnych, gdzie mieliśmy po prostu do czynienia z recepcją treści, których oczywiście w internecie jest znacznie więcej i są dużo łatwiej dostępne. W przypadku edukacji takie korzystne treści to zasoby edukacyjne (teksty, ilustracje, filmy itp.), w przypadku zaangażowania obywatelskiego – dostęp do globalnych i lokalnych treści o charakterze społeczno-politycznym, w przypadku obszaru kreatywności i wyrażania siebie – dostęp do treści, które mogą pełnić rolę inspiracji dla młodego internauty. Wreszcie, w przypadku obszaru związanego z tożsamością i związkami społecznymi istotny jest dostęp do treści o charakterze edukacyjnym i poradniczym dotyczących istotnych dla młodych ludzi kwestii.

Całkowicie odmienny jest potencjał funkcjonowania młodego internauty w roli uczestnika, które związane jest z komunikacją z innymi ludźmi (zarówno bilateralną, jak i wielokierunkową). W obszarze edukacji młody internauta ma możliwość kontaktu z innymi ludźmi (najczęściej rówieśnikami), którzy interesują się podobnymi kwestiami. Obszarem komunikacji mogą tu być fora dyskusyjne, grupy na portalach społecznościowych (np. Facebooku) czy kanały tematyczne społeczności wymiany treści (np. YouTube). Komunikacja ta może być w różnym stopniu sformalizowania (od grup nieformalnych po działania instytucjonalne, np. organizowane przez szkołę). Uczestnik w obszarze kreatywności wyrażania siebie może publikować w kontakcie z odbiorcami (lub innymi twórcami) swoją twórczość. Wreszcie w obszarze tożsamości i związków społecznych młody człowiek może komunikować się online, inicjując bądź podtrzymując istniejące związki społeczne. Zresztą ta ostatnia możliwość okazuje się mieć miejsce dużo częściej. W roli aktora młody człowiek będzie inicjował aktywności online służące prezentacji siebie jako osoby – w grę wchodzi tutaj także elementy budowania tożsamości z wykorzystaniem instrumentów online (obejmują one np. wszystkie działania blogerskie/wideoblogerskie oraz prezentacje własnej twórczości w społecznościach wymiany treści).

Grając rolę aktora w obszarze edukacji, młody użytkownik prowadzi działania, gdzie samodzielnie inicjuje uczenie się, także innych osób, np. będąc administratorem lub twórcą jakiegoś kanału nauki – wideobloga, kanału wymiany treści, grupy w portalu społecznościowym. W obszarze zaangażowania społecznego taki aktywny internauta może być inicjatorem konkretnych działań, np. akcji protestacyjnych lub promujących określone działania i poglądy. Z kolei w obszarze kreatywności i wyrażania siebie rola ta polega na samodzielnej produkcji i publikacji treści internetowych, co stanowi realizację koncepcji kreacji treści.

Warto tutaj poszerzyć typologię online o nieuwzględnione w niej kategorie. Należą do nich wyraźnie wyodrębnione działania prospołeczne. Do ich przykładów możemy zaliczyć wolontariat internetowy, gdzie działania na rzecz innych osób czy organizacji są realizowane za pomocą instrumentów online (np. dotrzymanie towarzystwa osobom chorym z wykorzystaniem komunikacji zapośredniczonej) czy tzw. altruizm internetowy, gdzie internauta wspiera czy pomaga kompletnie nieznanym osobom online (np. odpowiadając czy radząc nieznanym osobom, które zadały pytania publicznie online). Do tych działań można także zaliczyć reagowanie na niewłaściwe zachowania innych osób online, np. przez zgłaszanie ich zachowania administratorowi danego instrumentu internetowego.

Przystępując do krótkiego przeglądu badań dotyczących pozytywnego wykorzystania internetu przez młodych ludzi, należy zwrócić uwagę, że stanowczą ich większość korzysta z internetu neutralnie lub pozytywnie oraz nie doświadczyła bezpośrednio szczególnie poważnych ryzyk. Kiedy przeanalizujemy zestawione przez Wojtasika (2014) polskie badania dotyczące sekstingu, dowiemy się, że prawie 85% polskich nastolatków nigdy nie przesłano treści o charakterze erotycznym, a ponad 98% nigdy takich materiałów nie przesłało. Co więcej, nawet ci przesyłający rzadko przesyłali i otrzymywali materiały przedstawiające osoby im znane. Podobnie jest z badaniami problemu tzw. uzależnienia od internetu. Choć uważane za bardzo rozpowszechnione, to w formie ostrej (spełnione kryteria uzależnienia) dotyczy ono 1,3% polskich nastolatków, a w formie ryzykownego używania – 12,1 % tej grupy. Wieloletnie badania agresji elektronicznej w sieci wskazują, że jej poważna forma rówieśnicza – *cyberbullying* – dotyczy poniżej 20% jako sprawców i ok. 7% jako ofiar, a i tutaj sporo sytuacji ma mniej poważny charakter z punktu siły wiktyimizacyjnej (Pyżalski, 2012).

Przywołane badania ilustrują to, że kiedy stosujemy odpowiednie wskaźniki zachowań problemowych online, to odsetek młodych ludzi, którzy je podejmują lub ich doświadczają, wynosi od kilku do kilkunastu procent. Jest to więc stanowczo mniejszość całej populacji, mimo że wiele przekazów, niestety także tych, których źródłem są naukowcy, pokazuje przeciwnie proporcje.

Nie jest niestety też tak, że działania pozytywne, szczególnie te wymagające wyższych kompetencji i zaangażowania, są powszechne. Najbardziej rozpowszechnione są zachowania online o charakterze neutralnym.

Wystarczy przyrzeć się przedstawionym niżej badaniom młodych polskich internautów z 2015 r. Wyniki te uzyskano w dużej próbie polskiej młodzieży w wieku 13–18 lat. Młodzi ludzie odnosili się do poszczególnych kategorii, wskazując, czy realizowali poszczególne aktywności w czasie roku poprzedzającego badanie (tabela). Analiza za pomocą tak stworzonego wskaźnika ma oczywiście swoje ograniczenia – pozwala jednak zorientować się na pewnym ogólnym poziomie w rozpowszechnieniu poszczególnych działań, które w większości można przyporządkować do kategorii przedstawionej wyżej typologii szans EU Kids Online.

Tabela. Pozytywne i neutralne wykorzystanie internetu przez polskich nastolatków

Formy aktywności	%
Częste rozmawianie w portalu społecznościowym o swoich zainteresowaniach	68
Szukanie informacji nt. osobistego problemu tam, gdzie piszą specjaliści	50
Szukanie informacji nt. osobistego problemu na forach	44
Regularna gra w gry komputerowe/gry online	40
Altruizm internetowy	34
Zgłaszanie niewłaściwych treści/zachowań innych osób online	32
Prowadzenie innej strony własnej niż profil na Facebooku	20
Publikacja swojej twórczości	16
Prowadzenie strony internetowej/fanpage'u jakiejś organizacji	15
Uczestnictwo w organizacji grupie, która spotyka się głównie przez internet	13
Regularne prowadzenie bloga	6,5
Wolontariat w internecie	6

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych zawartych w tabeli wyraźnie wskazuje, że chociaż pozytywne działania nie są szczególnie rzadkie, to jednak dotyczą one do kilkunastu procent populacji młodzieży – a nawet kilku procent, kiedy bierzemy pod uwagę bardziej pracochłonne i wymagające wyższych kompetencji działania

w zakresie kreacji treści, np. blogowanie. Te mniej wymagające aktywności – jak rozmawianie o swoich zainteresowaniach w portalu społecznościowym – są oczywiście dużo bardziej rozpowszechnione. Wymieniona tu aktywność była udziałem prawie 70% młodych internautów.

Konieczne jest tu zwrócenie uwagi, że konstruktywne działania online wyraźnie korelują z zaangażowaniem w podobne działania offline. Regularni gracze w gry komputerowe i gry online nieco częściej (istotnie statystycznie) spotykali się, by grać w tradycyjne gry, w porównaniu z tymi, którzy takimi regularnymi graczami nie byli. Robiło tak 22% tych, którzy grali regularnie, i tylko 18% tych, którzy nie grali. Prawie połowa aktywnych administratorów/moderatorów w sieci pełniła też role liderские offline (będąc np. przewodniczącymi klasy). Role takie pełniło jedynie 31% tych, którzy takimi liderami online nie są. Wreszcie wolontariusze internetowi także częściej włączali się w tradycyjny wolontariat (robiło tak 53% wolontariuszy internetowych i jedynie 23% tych, którzy nimi nie byli; Pyżalski, 2016).

Na koniec należy zwrócić uwagę, że młodzi ludzie z grup szczególnego ryzyka, np. osoby z niepełnosprawnością intelektualną, także w szerokim zakresie funkcjonują online neutralnie lub pozytywnie, angażując się w wiele działań prorozwojowych i prospołecznych (Plichta, 2010, 2017).

Przemoc vs dobre relacje w gronie rówieśniczym

Warto zwrócić uwagę, że o ile mamy sporo danych dotyczących przemocy rówieśniczej, to badań dotyczących pozytywnych i wartościowych relacji rówieśniczych jest bardzo niewiele. Możemy zatem – inaczej niż się to zwykle robi – położyć nacisk na te dane z badań przemocy rówieśniczej, które wyraźnie wskazują, że jest to zjawisko stanowiące problem na tle relacji o charakterze neutralnym lub pozytywnym. Przykładowo tylko 5% uczniów szkół ponadgimnazjalnych wskazuje, że w ich szkole umieszczanie w internecie kompromitujących zdjęć koleżanek/kolegów/nauczycieli jest bardzo lub dosyć częste. Regularnie od 1996 r. rośnie odsetek uczniów wskazujących, że w ich szkole starsi uczniowie w ogóle nie znęcają się nad młodszymi (w 1996 r. wynosił on 28%, obecnie – 64%; Kalka, Feliksiak, 2014).

Wyniki najnowszej tury badań HBSC (Małkowska-Szcutnik, 2015) wskazują, że ani razu w ciągu dwóch miesięcy poprzedzających badanie nie doświadczyło przemocy rówieśniczej prawie 70% uczniów. Z kolei ci, którzy byli ofiarami, doświadczyli takiej przemocy głównie jednokrotnie. Jak wskazano wcześniej, podobne proporcje dotyczą cyberprzemocy (Pyżalski, 2012).

Oczywiście nie należy takich wyników używać do bagatelizowania problemu przemocy rówieśniczej. Warto jednak tutaj zastanowić się, na czym koncentrujemy nasze działania w tym obszarze. W wielu przypadkach jest tak, że działania są ograniczone do koniecznego interweniowania w sytuacjach

pojawienia się przemocy rówieśniczej. Niewystarczająco natomiast działa się w obszarze wspierania pozytywnych relacji – pomagania młodym ludziom w grupie, by poznali się, zbudowali więzi – co jest naturalną profilaktyką przemocy rówieśniczej. Z pewnością w tym obszarze rządzi zasada leczenia (często nieskutecznego) zamiast zapobiegania.

Trzeba tu zaznaczyć, że filozofia koncentracji na przemocy rówieśniczej zamiast na wspieraniu pozytywnych relacji silnie odbija się na codziennej praktyce, gdzie dominują edukacyjne programy dotyczące zjawiska przemocy, a nie codzienne działania pomagające młodym ludziom budować wspólnotę.

Zaangażowanie w wolontariat

Autorzy podejmujący problematykę wolontariatu wskazują, że chociaż jest termin ten jest powszechnie znany i szeroko stosowany w mediach, to jego znaczenie jest szerokie i niejednoznaczne w kontekście odbiorców działań wolontariackich oraz rodzaju i cech (Adamiak, 2014). Dla potrzeb tego artykułu możemy jednak przyjąć u wspólną definicję pozwalającą określić go „nieodpłatną pomocą na rzecz innych ludzi (pozostających w potrzebie)”. Oczywiście działania te mogą także, oprócz działań na rzecz innych ludzi, polegać na pomocy zwierzętom czy środowisku. Wolontariatem nie jest jednak materialne wspomaganie organizacji, lecz bezpośredni kontakt z beneficjentami (Adamiak, 2014). Działania te mogą naturalnie mieć różny charakter, tj. formalny/niefORMALNY, regularny/jednorazowy itd. Warto zauważyć, że stałe zaangażowanie w wolontariat formalny dotyczy znacznie niższego odsetka Polaków niż stałe zaangażowanie w działania niefORMALNE.

Jak wskazuje w swoim przeglądzie Kata (2016), wolontariat we współczesnej Polsce przeżył odrodzenie w latach 90. XX w., kiedy po wcześniejszej dominacji państwa zaczęły odradzać się i powstawać nowe organizacje pozarządowe.

Badania wskazują, że w ostatnich latach aktywność o tym charakterze utrzymuje się w naszym kraju na stałym poziomie i dotyczy ok. 1/3 społeczeństwa (Adamiak, 2014; CBOS, 2014; Kata, 2016). Warto też zauważyć, że odsetek

osób deklarujących prospołeczne postawy i rolę nieodpłatnego działania na rzecz innych systematycznie rośnie (CBOS, 2014). Z innej strony, jedynie co 10. uczniów szkoły ponadgimnazjalnej wśród swoich istotnych celów życiowych wymienia bycie użytecznym dla innych (Boguszewski, Kowalczyk, 2014).

Wolontariat młodzieżowy, choć traktowany przez niektórych badaczy (Kata, 2016) jako dotyczący osób w wieku 18–25 lat, jest także w różnym stopniu podejmowany przez osoby młodsze.

Zastanawiając się nad korzyściami wynikającymi z zaangażowania w wolontariat, warto wykroczyć poza typowe wąskie ujęcie, przytaczając interpretowaną w polskiej literaturze przez Katę (2016) koncepcję funkcji wolontariatu autorstwa Clary i in. (1998):

- wartości (*values*) – zgodnie z tą funkcją wolontariat może służyć ekspresji altruistycznych i humanitarnych postaw i wartości;
- społeczna (*social*) – wolontariat może być okazją do nawiązania relacji z innymi osobami, zaspokojenia potrzeby kontaktów lub przynależności do grupy, może także zaspokajać potrzebę uznania ze względu na pozytywny wizerunek roli wolontariusza w społeczeństwie;
- zrozumienie (*understanding*) – wolontariusze w wyniku swojej pracy mogą nabywać nowe umiejętności i poszerzać wiedzę o innych ludziach i świecie, a także rozpoznawać w sobie kompetencje już posiadane.
- kariera (*career*) – dotyczy korzyści związanych z przyszłą karierą zawodową. Funkcja ta obejmuje naukę kompetencji nie tyle dla potrzeby zrozumienia i samej nauki, co dla potrzeby zwiększania swoich szans znalezienia pracy. Wolontariat pozwala też na nawiązanie kontaktów istotnych w poszukiwaniu zatrudnienia;
- chroniąca (*ego-protective*) – pozwala poprzez pracę na rzecz innych radzić sobie z osobistymi problemami, emocjami i konfliktami;
- rozwoju osobistego (*self-enhancement*) – wolontariusze mogą pracować w celu osobistego doskonalenia, wzrostu, wzmacniania swojej dojrzałości psychicznej.

Warto zauważyć, że nie ma aktualnej, pogłębionej populacyjnej diagnozy problematyki wolontariackiej

dotyczącej młodzieży. Warto zatem sięgnąć po dostępne dane z mniejszych lokalnych badań, które mogą ukazać chociaż przybliżony obraz interesującej nas problematyki.

Można tu sięgnąć po diagnozy projektów wspierających działania wolontariackie młodzieży (Regionalne Centrum Wolontariatu, 2016). Badanie zostało przeprowadzone w szkołach, gdzie oferowane były programy wspierające wolontariat. Co piąty badany w tych placówkach określał siebie jako regularnego wolontariusza. Tyle samo uczniów wskazywało, że są wolontariuszami okazyjnie. Najczęściej wskazywali, że podjęcie wolontariatu było ich własnym pomysłem, jedynie co ósmy wskazywał, że namówił ich nauczyciel, a prawie 7% – że ktoś z rodziny. Na tym tle wysoki jest wynik dotyczący kolegów/koleżanek jako osób, które zainspirowały do takich działań – wynosi on prawie 24%. Co zrozumiałe, nastolatkom z gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, gdzie realizowane były programy wolontariackie, wolontariat kojarzył się pozytywnie – dominowało nabywanie doświadczenia (ok. 49%) oraz możliwość spędzania czasu wolnego w ciekawy sposób (47,5%). Czterech na 10 młodych ludzi identyfikuje wolontariat z robieniem czegoś, co się lubi. Około 1/3 kojarzył się on z robieniem czegoś, co się lubi, oraz okazją poznania nowych znajomych. Ze względu na nielosowy i regionalny charakter próby uzyskanych tu wyników nie możemy jednak utożsamiać z populacyjnymi.

Niezmiernie interesujące są wyniki badań jakościowych dotyczących wolontariatu w kontekście zaangażowania młodych ludzi. Autorzy raportu *Wolontariat rodzinny* wskazują, że działania takie zbudowały poczucie wspólnej odpowiedzialności za efekty projektu i wypracowane rozwiązania. Uczestnicy projektów mają poczucie, że to, nad czym wspólnie pracowali, jest ich i powinni dalej o to dbać. Badacze podkreślają długotrwały wysiłek wielu młodych ludzi oraz wskazują, że nawet po programie czują się oni za niego odpowiedzialni. Nie potwierdziły się także obawy, że młodzi ludzie zniszczą dobra wypracowane w projekcie (Goźdzys, Szymborska, 2014). Podsumowując relację uczestników i organizatorów projektu, badacze wyraźnie konkludują: „zgodnie z powyższymi relacjami, wspólna praca przy projektach obalała również krzywdzące stereotypy na temat młodzieży, jej rzekomego egoizmu

i braku zaangażowania” (Goźdzys, Szymborska, 2015, s. 5). Jednocześnie podkreślają, że takie działania stają się prawdopodobne jedynie przy udziale mądrej, wspierającej i partnerskiej obecności dorosłych.

Pewien obraz aktywności dzieci i młodzieży mogą dać także wyniki badań studentów – należy tu jednak pamiętać, że wyniki te dotyczą innego okresu rozwojowego i nie obejmują pełnej populacji młodych ludzi. Badania z 2013 r. wskazują, że co piąty polski student brał udział w działaniach wolontariackich (przeważają kierunki nauczycielskie), prawie 15% należało do różnych stowarzyszeń i organizacji, a jedynie 3,7% skorzystało ze stypendiów zagranicznych (Jelonek, Antosz, Balcerzak-Raczyńska, 2014).

Jak wspierać pozytywne zaangażowanie dzieci i młodzieży?

W podsumowaniu warto wskazać na główne rekomendacje wynikające z przedstawionego ujęcia i przeglądu danych empirycznych.

Po pierwsze, wyraźnie widać, że tracimy jako społeczeństwo, koncentrując się głównie na negatywnej stronie funkcjonowania młodych ludzi. Realizując niewiele badań w obszarze pozytywnego funkcjonowania, nie znamy w pełni potencjału, który można rozwijać. Brak nam także wiedzy o uwarunkowaniach takiego funkcjonowania, które można wzmacniać. Postulatem jest tutaj zatem konstruowanie projektów badawczych skoncentrowanych wyłącznie na pozytywnym zaangażowaniu dzieci i młodzieży. Ze względu na etap tych badań i obecny stan naszej wiedzy użyteczna dla rozpoznania mogłaby być tutaj metodologia jakościowa, np. wywiady z młodymi ludźmi działającymi szczególnie aktywnie. Pozwoliłoby to na rozpoznawanie tych dynamizmów biograficznych, w szczególności związanych z działaniem innych ludzi, które wspierają takie zaangażowanie. Tematów, które należałoby podjąć w tym obszarze, jest wiele. Przykładowo, co wskazywano już częściowo wcześniej, należałoby rozpoznać perspektywę młodych ludzi zaangażowanych w pomoc innym, zarówno w sposób tradycyjny, jak i offline. Ciekawą, ale także słabo rozpoznaną kwestią, jest podejmowanie działań samoedukacyjnych online (np. uczestnictwo czy tworzenie grup lub

tworzenie treści edukacyjnych dla innych przez samych młodych ludzi). Niewiele jest tutaj zarówno danych z badań jakościowych, jak i reprezentatywnych ilościowych badań populacyjnych.

Warto zatem, znacznie bardziej, niż robi się to dotychczas, uzupełniać narzędzia dużych badań ilościowych młodzieży o kwestie pozytywnego zaangażowania. Uzyskany w takich badaniach obraz będzie pełniejszy.

Po drugie, warto podejmować szersze inicjatywy na rzecz upowszechniania przykładów pozytywnego zaangażowania młodych ludzi. Chodzi zarówno o medialne przedstawianie określonych inicjatyw, jak i o takie publiczne referowanie wyników badań, które ich wyniki ukazuje w obiektywnych proporcjach i rozkłada akcenty tak, by widoczne było całe spektrum funkcjonowania młodych ludzi, a nie tylko jego ryzykowny fragment.

Wreszcie istotne jest to, by działania profilaktyczne i edukacyjne dotyczące różnych sfer funkcjonowania dzieci i młodzieży konstruować tak, by były one w istotniejszym zakresie skoncentrowane na budowaniu potencjału i wzmacnianiu czynników chroniących. Oznacza to na pewnym ogólniejszym poziomie ewolucję od edukacji i profilaktyki mieszczącej się w obszarze koncentracji na ryzyku do takiej, która koncentruje się na szansach.

E-mail autora: pyzalski@amu.edu.pl.

Bibliografia

- Adamiak, P. (2014). *Zaangażowanie społeczne Polek i Polaków. Wolontariat, 1% i wizerunek organizacji pozarządowych. Raport z badania 2013*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Boguszewski, R., Kowalczyk, K. (2014). Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży. W: *Młodzież 2013* (s. 6–21). Warszawa: CBOS, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.
- CBOS (2014). *Aktywność społeczna Polaków, 80/2014*. Warszawa.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., Miene, P. (1998). Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516–1530.
- Cohen, S. (2002). *Folks Devils and Moral Panics*. Londyn, Nowy Jork: Routledge.
- Goźdzys, A., Szymborska, M. (2014). *Wolontariat rodzinny – raport ewaluacyjny 2014*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Centrum Wyzwań społecznych. Pobrane z: http://bibliotekawolontariatu.pl/wp-content/uploads/Wolontariat_Rodzinny_raport-ewaluacyjny_Centrum_Wyzwan_Spo%C5%82ecznych_UW.pdf.
- Jelonek, M., Antosz, P., Balcerzak-Raczyńska, A. (2014). *Przyszłe kadry polskiej gospodarki. Edukacja a rynek pracy. Tom IV*. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Kalka, J., Feliksiak, M. (2014). Młodzież a szkoła. W: *Młodzież 2013* (s. 22–43). Warszawa: CBOS, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.
- Kata, G. (2016). *Wolontariat młodzieżowy jako szansa samoaktualizacji*. Lublin: Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji.
- Kowalewska, A. (2015). Palenie tytoniu. W: J. Mazur (red.), *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.
- Lerner, R. (2005). Promoting youth development: theoretical and empirical bases. Workshop on the Science of Adolescent Health and Development, National Research Council, Washington, DC. September 9, 2005. National Research Council/Institute of Medicine. Waszyngton: National Academy of Sciences.
- Makaruk, K., Wójcik, S. (2012) *EU NET ADB – badanie nadużywania internetu przez młodzież w Polsce*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Małkowska-Szcutnik, A. (2015). Przemoc w szkole (bullying). W: J. Mazur (red.), *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.
- Mazur, J. (red.). (2015). *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.
- Napiórkowski, M. (2017) *Niebieski wieloryb. Krótko o nowej niebezpiecznej legendzie*. Pobrane z: <http://mitologiawspolczesna.pl/niebieski-wieloryb-krotko-o-nowej-niebezpiecznej-legendzie/>.
- Oleś, M. (2010). Jakość życia u dzieci i młodzieży. *Przegląd psychologiczny*, 2, 211–238.
- Ostaszewski, K. (2014). *Zachowania ryzykowne młodzieży w perspektywie mechanizmów resilience*. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii.

- Ostaszewski, K., Zimmerman, M. A. (2006). The effects of cumulative risks and promotive factors on urban adolescent alcohol and other drug use: A longitudinal study of resiliency. *American Journal of Community Psychology*, 38, 237–249.
- Plichta, P. (2010). Korzystanie z nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych przez młodzież z niepełnosprawnością intelektualną. W: Z. Melosik, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika alternatywna w XXI wieku*. Kraków: Impuls.
- Plichta, P. (2017). *Socjalizacja i wychowanie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w erze cyfrowej* (w druku). Kraków.
- Pyżalski, J. (2012). *Agresja elektroniczna i cyberbullying jak nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Pyżalski, J. (2016). Od paradygmatu ryzyka do paradygmatu szans – prospołeczne i prorozwojowe używanie internetu przez dzieci i młodzież W: M. Tanaś (red.), *Nastolatki wobec internetu*. Warszawa: NASK.
- Regionalne Centrum Wolontariatu w Katowicach (2016). *Raport z badania „Szkolne Kluby Wolontariatu”*.
- Wojtasik, Ł. (2014). Seksting wśród dzieci i młodzieży. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13(2), 79–98.
- Wright, M. F., Li, Y. (2011). The associations between young adults' face-to-face prosocial behaviors and their online prosocial behaviors. *Computers in Human Behavior*, 27, 1959–1962.
- Zawadzka, D. (2014) Zadowolenie z życia. W: J. Mazur (red.), *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.
- Zimmerman, M. A. (2013). Resiliency Theory: A Strengths-Based Approach to Research and Practice for Adolescent Health. *Health Education & Behavior*, 40(4), 381–383. DOI: 10.1177/1090198113493782.

Jasna strona – partycypacja i zaangażowanie dzieci i młodzieży w korzystne rozwojowo i prospołeczne działania

W artykule omówiono problematykę zaangażowania młodych ludzi w wybrane pozytywne działania, takie, które służą rozwojowi młodego człowieka oraz są dobre dla innych. Rozpoczęto rozważaniami dotyczącymi powszechnej filozofii myślenia o młodych ludziach wyłącznie w kategoriach ryzyka i wynikających z tego ograniczeniach zarówno w kontekście badań społecznych, jak i praktyki. W dalszej części przedstawiono inny paradygmat – oparty na dominacji myślenia o zasobach w kontekście teorii odporności (*resilience*). Artykuł zamykają wybrane wyniki najnowszych polskich badań dotyczące dobrostanu funkcjonowania młodych ludzi, pozytywnych aktywności online oraz relacji społecznych. Konkluzje dotyczą wspierania młodych ludzi w paradygmacie szans.

Słowa kluczowe

prospołeczne zaangażowanie, odporność, zaangażowanie społeczne, czynniki chroniące

The bright side – prosocial and prodevelopmental engagement of children and adolescents

The article focuses on young people's engagement in selected positive activities that support personal development and are beneficial for the others. Article starts with critical discussion on common philosophy that understand young people as a risk. The limitations of such understanding for social science and practice is analyzed. Subsequently, another paradigm – focused on resources in the light of resilience theory is presented. Then, the selected data from current Polish research is presented (wellbeing of young people, positive engagement online and social relations). The conclusions refer to the measures that support young people within the paradigm of opportunities.

Keywords

prosocial engagement, resilience, civic engagement, protective factors

Cytowanie:

Pyżalski, J. (2017). Jasna strona – partycypacja i zaangażowanie dzieci i młodzieży w korzystne rozwojowo i prospołeczne działania. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(1).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe.